משפטים ג

א. „את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתיך למועד חודש האביב"[1], ופרש"י „חודש האביב" — „שה־תבואה מתמלאת בו באבי', אביב[2] לשון אב בכור וראשון לבשל פירות".

וצריך להבין: בפ' בא[3] נאמר כבר „ה־יום אתם יוצאים בחודש האביב", ושם לא פי' רש"י תיבת „אביב" [רק מפרש המעלה דחודש זה לגבי היציאה ממצרים — „וכי לא היינו[4] יודעים באיזה חודש יצאו אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחודש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צינה ולא גשמים וכן הוא אומר[5] מוציא אסירים בכושרות חדש שהוא כשר לצאת"], ותמוה, למה לא פירש רש"י תיבת „(חודש) האביב" בפעם הא'.

ואין לומר שסמך על מה שפירש לעיל מינ' בס"פ וארא[6] „כי השעורה אביב" — „כבר ביכרה ועומדת בקשי'", „השעורה אביב — עמדה באבי' לשון באבי'[7] הנחל" — דנוסף לזה שא"כ למה הוצרך רש"י ל־פרשו כאן בפרשתנו ולא סמך על פירושו בפ' וארא (ולכאורה דוחק לומר שזהו מצד ההפסק דכמה פרשיות), הרי א"א ל־פרש ד„חודש האביב" הנאמר בפ' בא פי־רושו כתיבת „אביב" שבס"פ וארא, שהרי בפ' וארא קאי בזמן מכת ברד, והרי כל מכה נמשכה חודש אחד (וכמ"ש רש"י[8] ש־היתה המכה משמשת רביע חודש ושלשה חלקים הי' מעיד ומתרה בהם), וא"כ (אפי־לו את"ל שבשביל מכת בכורות שהי' זמנה רגע אחד בחצות לילה לא היתה התראה שלה שלשה חלקי חודש[9], הרי) נמצא שזמן מכת ברד הוא סמוך לסוף טבת[10] וחודש שבט, שהרי אחרי מכת ברד היו עוד ב' מכות (מלבד מכת בכורות), ארבה וחושך.

גם צ"ע:

א) מדוע הוצרך רש"י בפרשתנו בפי־רוש תיבת „אביב" להוסיף[11] „אביב לשון אב, בכור וראשון לבשל פירות", ולא הסתפק בתחילת פירושו „שהתבואה מת־מלאת בו באבי'", וע"ד מ"ש בס"פ וארא „בכרה ועמדה בקשי' . . עמדה באבי' לשון באבי הנחל" — ולא כ' ש„אביב ל' אב בכור כו'".

---

1) כג, טו.

2) בדפוס ראשון ובכמה כת"י רש"י (שתח"י) „אביב לשון אב" הוא „לשון אחר" בפרש"י. וכ"ה באמרי שפר ויוסף דעת כאן. ובדפוס שני „ד"א". וכ"ה ברע"ב כאן. אבל ברוב הדפוסים וכת"י רש"י (שתח"י) הוא כבפנים. וראה ספר החקירה להצ"צ צא, א ואילך.

3) יג, ד.

4) כ"ה לפנינו. אבל בדפוס ראשון (ובעוד) „וכי לא היו יודעים", וכן הגיהו בכמה מפרשים — ראה לבוש, יוסף דעת, דברי דוד (להט"ז), באר יצחק, באר בשדה ועוד. וראה לקמן סוף הערה 43.

5) תהלים סח, ז.

6) ט, לא.

7) שה"ש ו, יא.

8) וארא ז, כה.

9) והרי הדיבור ע"ד מכת בכורות „עוד נגע אחד אביא על פרעה גו'" (בא יא, א) נאמר למשה בעמדו לפני פרעה (פרש"י יא, ד) בהמשך למכת חושך.

10) בבעלי התוס' (פענח רזא, מושב זקנים ועוד) — דמכת ברד היתה בטבת, ואיך היתה אז השעורה אביב כו'. אבל ראה רמב"ן בא י, ד. בחיי שם, ה.

11) ופשיטא להגירסא (הנ"ל הערה 2) שהוא „לשון אחר" בפרש"י.

ב) לקמן בפ' תשא[12] פירש רש"י עוד פעם „חודש האביב" — „חודש הביכור, ש־התבואה מתבכרת בבישולה", וצ"ע: אפי־לו את"ל שלאחרי הפסק פרשיות הוצרך רש"י לפרש עוד פעם (בקיצור) הפירוש ד„אביב", מדוע נקט דוקא לשונות אלו, שאינו מודגש בהם כ"כ הקשר לתיבת „אביב", ומדוע לא כתב „שהתבואה מת־מלאת בו באבי", וכן למה הוסיף בהתחלת פירושו תיבת „חודש (הביכור)" שנאמרה בכתוב?

ב. ויש לומר הביאור בכל זה:

לפי פשוטו של מקרא, פירוש „חודש האביב" הוא — שם החודש, והרי דרכו של רש"י בפירושו על התורה, שבדרך כלל[13] אינו מבאר פירוש השמות[14]. ואפילו את"ל שיש שייכות[15] בין תוכן השם לדבר ה־נקרא בו, הרי כאן מובנת השייכות בפש־טות, שהרי חודש זה הוא „ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה"[16], ולכן נקרא „חודש האביב", ד„אביב" הוא „לשון אב", שהוא אב[17] וראש לחדשים.

אבל בפרשתנו הוצרך רש"י לתרץ קושיא המתעוררת בכתובים אלה:

בכתובים אלה מדובר אודות „שלש רגלים"[18], אבל קביעת הרגלים בפרשה זו קשורה עם תבואת השדה, „חג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה, וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה"[19]. [והטעם מובן בפשטות, כי ה־אזהרה על הרגלים בפרשתנו היא בשיי־כות לענין שביעית, כפרש"י עה"פ[20] „שלש פעמים גו" — „לפי שהענין מדבר ב־שביעית הוצרך לומר שלא יתעקרו שלש רגלים ממקומן". ולכן מדייק הכתוב שה־רגלים שייכים לתבואת השדה שמשום זה היתה קס"ד שזהו רק בשש שנים ש„תזרע את ארצך ואספת את תבואתה", משא"כ ב„השביעית (שאז) תשמטנה ונטשתה"[21], יתעקרו שלש רגלים, ולכן הוצרך לומר שלא יתעקרו כו']).

ועפ"ז אינו מובן, הרי כ"ז ניחא בשבו־עות וסוכות, שכל עיקרם הוא בשייכות ל־תבואה, „חג הקציר" ו„חג האסיף", אבל מה ענין חודש האביב לתבואת השדה, ו־מהי השייכות והקס"ד בנוגע לחג המצות?

ולכן מפרש רש"י ש„חודש האביב" כאן הוא לא סתם שם חודש (כבפ' בא), אלא גם הוא שייך לתבואת השדה, „שהתבואה מת־מלאת [בו] באבי", ונמצא שגם זמן חג המצות שייך לתבואה.

אבל אין רש"י מסתפק בזה, דקשה לי', דכיון שעיקר החגים הקשורים עם תבואת השדה הם חג הקציר וחג האסיף, שרק הם נקראים בשם זה, הי' הכתוב צריך להק־דים חג הקציר וחג האסיף לפני חג המצות שהוא רק „במועד חודש האביב", ולכן מו־סיף רש"י „באביב לשון אב בכור וראשון

---

12) לד, יח.

13) ראה ראב"ע נח (י, ח) „אל תבקש טעם לכל השמות". וראה לקו"ש חט"ז ע' 4.

14) ומה שפרש"י בתחלת פירושו עה"ת (ברא־שית א, ח) „שמים שא מים שם מים אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמים", י"ל שהוא לתרץ מ"ש „ויקרא אלקים לרקיע שמים", למה הוצרך לקרוא אותו בשם אחר ולא בשם רקיע (שלכן מעתיק רש"י בהד"ה כל תיבות אלו „ויקרא אלקים לרקיע שמים", אף שמפרש רק תיבת „שמים"). ועצ"ע.

15) כן צ"ל לכאורה בנדו"ד שהרי לא נקרא „חודש אביב" אלא „חודש האביב" שמורה שיש לו פירוש שהוא ידוע כבר.

16) בא יב, ב ובפרש"י.

17) כמ"ש הבחיי בא שם. וראה אוה"ת פרשתנו ע' א'קפה.

18) כג, יד.

19) כג, טז. וראה רמב"ן עה"פ.

20) כג, יז. וראה נחלת יעקב שם (הובא גם בשפ"ח).

21) כג, י"יא.

לבשל הפירות", שלא רק שחג המצות שייך ג"כ לתבואה, אלא עוד זאת, שהוא בכור וראשון לבשל פירות[22], ולכן גם כ־שנמנו החגים בקרא כפי שהם שייכים ל־תבואת השדה, הרי הראש שלהם הוא חג המצות, שהוא „במועד חודש האביב".

ג. ע"פ הנ"ל יש לומר, שבפירושו הנ"ל בפ' תשא כוונת רש"י היא ג"כ לבאר את הפסוקים שם:

גם בכתובים דפ' תשא מדבר על שלש רגלים בשייכות לתבואת השדה, וא"כ צריך ביאור: לאחרי הכתוב „את חג ה־מצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתיך למועד חודש האביב כי ב־חודש האביב יצאת ממצרים", נתפרשו עוד כמה מצוות[23] — „כל פטר רחם לי וכל מקנך תזכר פטר שור ושה ופטר חמור תפדה בשה גו' כל בכור בניך תפדה גו' ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות", „וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תקופת השנה".

ואינו מובן: הא דהוסיף בתוך ג' רגלים ע"ד „בחריש ובקציר תשבות" מובן הוא ע"פ פירש"י[24] „למה נזכר חריש וקציר" (או דקאי „על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית כו'", או שהוא בשייכות ל„קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת", שעומר זמנו בחג המצות), אבל למה בא כאן הציווי ע"ד פטר רחם? ואף שמצות פטר רחם נאמרה בס"פ בא[25] בשייכות ליציאת מצרים[26], כמפורש בכתוב שם[27] „ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גו'", הרי לכאורה אין זה טעם מספיק להכניסו בתוך פרשת הרגלים בשייכות לתבואת השדה (ובפרט שיש עוד מצוות שהם זכר ליציאת מצרים, וכמפו־רש בפרשת בא שם בהמשך להנ"ל ע"ד מצות תפילין[28], „והי' לאות על ידכה ול־טוטפות בין עיניך כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים").

ולכן פרש"י שם „חודש האביב[29] — חודש הביכור שהתבואה מתבכרת בבישו־לה", להדגיש שהחג דחודש זה הוא לא

22) לכאורה יש לומר, שכוונתו גם לבישול ה־חטים וכן בישול הפירות, שאף שגמר בישול החטים וכן בישול הפירות הוא בחג הקציר, הרי התחלתו (וכן ההתחלה דכמה פירות האילן) י"ל שהיא בחודש האביב*. ולפ"ז לכאורה החשיבות דחודש האביב אינה רק בזה שהוא ראשון לבישול תבואת שעורים אלא גם לחטים, וכן לכמה מפירות האילן**. אבל בספר החקירה להצ"צ שם (צא, ב): „הטעם שבאמת רק שעורים נק' אביב כי היא התבואה המתבכרת ונגמרת קודם לחטים . . והיא בכירה לחטים" (וע"ש (צא, א־ב) בארוכה שמתווך דלכל הפירושים ב„א־ביב" ה"ז שייך לאביב מלשון אב).

23) לד, יט ואילך.

24) שם, כא.

25) יג, ב. שם, יב ואילך.

26) כמ"ש בראב"ע תשא שם, יח.

27) בא שם, טו.

28) שם, טז.

29) ויש לומר, שדיוקו של רש"י הוא גם מכפל ההדגשה בהכתוב „למועד חודש האביב כי בחודש האביב יצאת ממצרים", דלא כבפרשתנו שנאמר „למועד חודש האביב כי בו יצאת ממצרים".

*) ולהעיר מפירוש רבי תנחומא שהביא רש"י בפ' וארא שם (ט, לב בסופו) „פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו", שלפ"ז משמע שגם החטה היתה אביב אז. אבל ראה פענח רזא ועוד שם, שהפלא הוא „שהי' להם להיות נשדפים כו'".

**) להעיר מרמב"ם הל' קידוש החודש פ"ד ה"ג „ולא צמחו פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח . . וכדי שיהיו הפירות צומחין כדרך כל זמן האביב" — והוא דלא כפרש"י סנהדרין (יא, ב ד"ה ועל פירות האילן) שאינו שייך לאביב.

(רק) מחמת התבואה המתבכרת אלא שה־חודש נקרא בשם „חודש הביכור", ולכן אתי שפיר השייכות כאן דהמצוות ה־תלויות בבכור.

ד. ויש לומר, שהחילוק בין פירושי רש"י דפ' בא ודפרשתנו קשור עם החילוק בתוכן המצוות המדוברות בהפרשיות ה־אלו:

בפרשת בא מדובר בעיקר אודות זכי־רת יצי"מ, כמ"ש בפסוק שלפנ"ז[30] „זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" [וכן בכתובים שלאח"ז ההדגשה אינה (כ"כ) על קביעת החג, אלא על פעולות שונות ה־מזכירות על יצי"מ, „ועבדת[31] את העבו־דה הזאת . . שבעת ימים תאכל מצות . . מצות יאכל את שבעת הימים . . והגדת לבנך . . בעבור זה גו' (כפרש"י[32] „בעבור שאקיים מצוותיו כגון פסח מצה ומרור" שהם מזכירים יצי"מ[33]) והי' לך לאות גו'" — „יציאת מצרים תהי' לך לאות"[34]), ואילו בפרשתנו מדבר אודות קביעת[35] החגים (לדורות בארץ ישראל) בג' זמני השנה, „שלש[36] רגלים תחוג לי בשנה את חג ה־מצות תשמור גו' כאשר צויתיך למועד חודש האביב".

ולכן, בכל מקום מפרש רש"י עיקר המחייב והגורם:

בפ' בא כתב — „ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחודש שהוא כשר לצאת", שזוהי הסיבה המחייבת זכירת יצי"מ, גודל חסד השם שגמלם.

ויש להוסיף, שזוהי גם הסיבה לזכירת יצי"מ לא רק בזמן יצי"מ, בחודש האביב, אלא כל השנה כולה, כפרש"י שם[30] „זכור את היום הזה, למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום".

ואילו השלש רגלים בתור קביעת חג, כל אחד בזמן קבוע בשנה, קשורים עם זמני תבואת השדה, הנחשבים ל„אביב", „קציר" ו„אסיף" של התבואה.

ה. ויש להביא ראי' לחילוק הנ"ל, דל־רש"י בפירושו עה"ת הפסוק דפ' בא „היום אתם יוצאים בחודש האביב" לא קאי על קביעת חג הפסח, משא"כ הכתוב דפר־שתנו (וכן דפ' תשא) „במועד חודש ה־אביב" — מפרש"י לקמן בפ' ראה[37] עה"פ „שמור את חודש האביב" — „מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה".

דהנה בגמ'[38] איתא „על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה", הרי שעל ג' דברים מעברין את השנה, ומדוע כתב רש"י ש־העיקר הוא „שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר", דבפשטות היינו ש־יהא בישול התבואה[39], הרי מעברין את ה־שנה (גם) על התקופה[40], שיבא הפסח בזמן

30) יג, ג.

31) שם, ה ואילך.

32) שם, ח.

33) ראה פרש"י פ' ראה טז, ג ד"ה למען תזכור.

34) פרש"י בא שם, ט.

35) להעיר מפי' הב' בנחלת יעקב פרשתנו (שם, יז) „או י"ל (דהי' קס"ד שבשביעית) לא ינהגו במקומן דהיינו בזמניהם אלא בכל עת".

36) כג, יד־טו.

37) טז, א.

38) סנהדרין יא, ב.

39) להעיר שבפרש"י סנהדרין שם ד"ה על האביב מפרש „אם לא בישלה התבואה מעברין כו' ואית דמפרשים לפי שאין להן מהיכן להקריב ה־עומר" (ומקשה ע"ז).

40) במשכיל לדוד שם „ואפשר דכוונת רבינו על אביב של תקופה" (וכ"כ בפשטות בפנים יפות שם „וזו מצוה לב"ד לעבר את השנה מפני ה־תקופה"). ולכאורה כן משמע קצת מפרש"י סנהדרין שם ד"ה ועל התקופה „על תקופת טבת שנמשך

האביב, וכמו שלמדין[41] מ„שמור את חודש האביב, שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן"?

[וכמפורש ברמב"ם[42] שזהו העיקר, „ומפני מה מוסיפין חודש זה מפני זמן האביב כדי שיהא הפסח באותו זמן שנאמר שמור את חודש האביב שיהי' חודש זה בזמן האביב כו'", „על שלשה סימנין מעברין את השנה על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן, כיצד ב"ד מחשבין ויודעין אם תהי' תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהי' הפסח בזמן האביב ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר" (ואח"כ ממשיך בהלכה בפ"ע „וכן אם ראו ב"ד שעדיין לא הגיע האביב אלא עדיין אפל הוא כו'")].

אלא דרש"י לשיטתו, דקביעת חג המצות בתור חג בחודש האביב, אינה מצד שצריך שיבא בתקופת האביב[43], אלא מצד אביב של תבואה כמפורש בפרשתנו[44], ולכן בציווי „שמור את חודש האביב" מפרש „שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר", שכוונתו בפשטות, שיהא בישול התבואה בכדי להקריב את העומר.

ו. והנה ענין יצי"מ (וזכירת יצי"מ) הוא „יסוד גדול ועמוד חזק בתורתינו ובאמונתינו"[45]. וי"ל שאחד מהענינים שלמדים מיצי"מ וזכירת יצי"מ לגבי כל עניני התורה ומצותי' הוא ענין האמור בב' הפרשיות (פ' בא ופרשתנו), דעד כמה שגדל ענין הזכרון, ועד שהזכרון הוא לא רק במחשבה אלא בא גם בדיבור ובמעשה בפועל בהקרבת קרבן ואכילת מצה[33], הרי כ"ז אינו מספיק ובכדי שתהי' להדבר קביעות הוא רק כאשר יש לזה שייכות ופעולה גם בעולם כולו מחוץ להאדם. שהרי בפ' בא שמדובר בעיקר בזכירת יצי"מ, ועד שהזכרון בא במעשה כנ"ל, הרי עדיין לא חל ע"ז קביעת שם חג, ורק בפרשתנו שבה מדובר כמו שהחגים שייכים לתבואת השדה נעשו חגים קבועים.

וכ"ה ב„אמונתינו ובתורתינו": שיעור תוקף וקביעות האמונה והבטחון בנפש האדם באופן אשר כל הענינים שבעולם לא

זמנה עד ט"ז בניסן שהבאת העומר דילה בתוך תקופת טבת מעברין לדחות את המועדות".

אבל דוחק קצת לפרש כן בפרש"י עה"ת, שלא כתב בפירושו עה"ת בכלל „על התקופה" (וכן הרי לפרש"י בגמ' שם הוא גם „על תקופת תמוז שמתעכבת ונמשכת שאין תקופת תשרי נופלת עד עבור החג", שלא הביא בפירושו עה"ת), ובפרט שמשנה מלשון הספרי שם „שמור החודש שהוא סמוך לאביב מפני אביב שיהי' בזמנו כו'" (וראה נחלת יעקב בפרש"י שם), וכן לא הביא מ"ש להלן בספרי „כי בחודש האביב חודש שהוא כשר לא חם לא צונן וכה"א כר'".

41) סנהדרין יג, ב. וש"נ.

42) הל' קידוש החודש רפ"ד (צויין גם במשכיל לדוד שם). וראה לקו"ש חט"ז ע' 96 ואילך.

---

*) להעיר שגם הרמב"ם שבהערה 22 (שוה"ג הב'), בהסימן „שעדיין לא הגיע האביב אלא עדיין אפל הוא", כ' „כדי שיהי' האביב מצוי להקריב ממנו עומר התנופה בששה עשר בניסן", כפרש"י עה"ת בפ' ראה שם.

43) ראה לעיל הערה 40, דרש"י לא הביא בפ' ראה דרשת הספרי עה"פ כי בחודש האביב חודש שהוא כשר כו'. והא דהביאו בפ' בא, הרי לפרש"י בפ' בא אין עיקר המדובר בקביעת החג, וכנ"ל בפנים. ובפרט לפי הגירסא והפירוש דלעיל (הערה 4) „וכי לא היו יודעים כו'", שמדובר בבנ"י היוצאים אז ממצרים ולא בדורות שלאח"ז.

44) להעיר מפרש"י סנהדרין שם ד"ה שמור, שאין ניסן קרוי אביב אלא על פי בישול התבואות. ועד"ז בר"ה כא, א ד"ה ולא תחוש (הובאו בס' החקירה להצ"צ שם).

45) חינוך מצוה כא.

יחלישהו ולא יפעלו בו אפילו הזזה כל שהיא, הוא — שאמונתו ובטחונו בה' ישפיע גם בבני ישראל שסביבו.

ועד"ז ב„תורתינו" — דאימתי נקבעים התורה ומצוות בהאדם באופן דבל ימוט לעולם — כאשר תורתו ומצותיו פועלים גם מחוצה לו, ובבני ישראל עצמם — ש־משפיע גם באלה שלע"ע אינם שייכים לתורה ומצות.

וע"י שפועל על כאו"א מישראל מסביבו להחדיר בו אמונה בהשם ושיתאחד עם התורה ומצוות השם, שע"ז הרי הוא יוצא ממצרים, כמרז"ל[46] „בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים", לצאת ממיצרים וגבולים שלו[47], עי"ז ממהרים את היציאה דכלל ישראל מכל המיצרים והגבולים, בגאולה האמיתית והשלימה במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ משפטים וש"פ תרומה תש"מ)

---

46) משנה פסחים קטז, ב — עם הוספות ל' אדה"ז בתניא רפמ"ז.

47) ראה תניא שם.